

FRONTINUS: EEN GROTE NAAM OP HET DIPLOMA VAN ELST

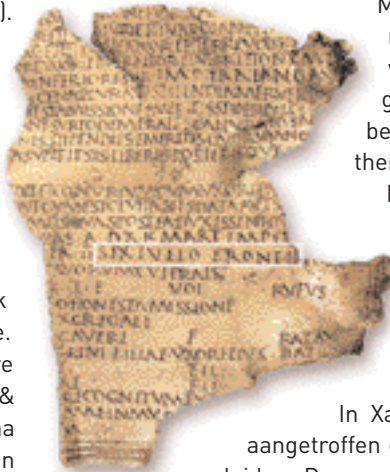
P.A.C. SCHUT

In 1988 is bij een archeologische kartering bij Elst een militair diploma gevonden (Haalebos 2000). Bij het lezen van de publicatie hierover trok de vermelding op het document van de Romeinse consul Frontinus mijn aandacht.

Frontinus is vooral bekend vanwege zijn literaire nalatenschap, met name zijn werk over de watervoorziening van Rome (o.a. Eck 1989, Dahm 1997). Bij het onderzoek naar het Romeinse aquaduct van Nijmegen en andere watergerelateerde onderwerpen heb ik regelmatig gebruik gemaakt van zijn werk (o.a. Schut 2005). Hoewel water een van de eerste levensbehoeftes van de mens is, is de aandacht in het zo waterrijke Nederland voor de Romeinse watervoorziening beperkt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat weinigen zich bewust zijn van de achtergronden van de persoon Sextus Iulius Frontinus. Dankzij de vondst van een ander diploma in Duitsland is bekend geworden dat Frontinus niet alleen in Engeland, Rome en Azië een belangrijke rol heeft gespeeld, maar, in een andere functie, ook in onze regio (Eck & Prangerl 2003).

Tot 212 na Chr., toen keizer Caracalla het staatsburgerschap verleende aan alle vrije inwoners, konden niet-Romeinen (perigrini) slechts door dienst te nemen in een van de hulptroepen (auxilia) het Romeins staatsburgerschap (civitas Romana) verwerven. Na 25 jaar trouwe dienst verkregen afzwaaiende militairen, evenals hun vrouw en kinderen, deze felbegeerde status die ook belastingvoordelen en rechtsbescherming betekende. Een document, het diploma, vormde de definitieve bevestiging van de verkregen rechten (Lambert & Scheuerbrandt 2002). Het in brons uitgevoerde diploma was een afschrift van een centraal document dat in Rome publiekelijk werd opgehangen en waar alle soldaten stonden vermeld die eervol de dienst hadden verlaten en het burgerrecht hadden verkregen. Mogelijk bezaten alleen diegenen die zich een afschrift konden veroorloven, met name de beter betaalde ruiters, zo'n bronzen document. Het diploma was vooral van belang voor diegenen die zich vestigden in hun geboortestreek waar niemand kon getuigen van hun nieuw verworven status.

Een militair diploma bestaat uit twee bronzen plaatjes (ca. 15 x 13 cm) die samen werden gebonden en verzegeld. Het vermeldt de keizer met zijn eretitels, de eenheden waarvan soldaten eervol ontslag kregen, de verkregen rechten en de naam van de betrokken soldaat en eventueel zijn gezinsleden. Het diploma uit Elst, waarvan slechts een helft grotendeels is bewaard, was eigendom van een Bataaf, die dienst deed in de ruitereenheid ala Batavorum. Hij kreeg met zijn Bataafse vrouw en twee dochters op 20 februari 98 het burgerrecht. De vondst uit Elst is vooral van belang omdat hier de namen worden genoemd van de legereenheden in Germania Inferior, het deel van het Romeinse Rijk waarin ook het huidige zuiden van Nederland ligt.

De vermelding van Frontinus op het diploma is beperkt tot zijn functie als consul: 'Op 20 februari toen keizer Trajanus Augustus, de Germanenveroveraar, en Sextus Iulius Frontinus voor de tweede keer het consulambt bekleedde.' De betekenis van de vermelding van Frontinus op het diploma is daarmee duidelijk verwoord. Het dateert het diploma en de namen Traianus en Frontinus geven aan onder wiens verantwoordelijkheid het diploma is uitgegeven. Deze aangevulde zinsnede (Haalebos 2000) is identiek aan de formulering op een Hongaarse diploma uit Felsőnána (CIL XVI 042), terwijl fragmenten uit Dunáújváros (Hongarije) en Parndorf in Oostenrijk waarschijnlijk op dezelfde datum zijn uitgegeven (RMD II 80 en 81).

Frontinus was sinds 97 als curator aquarum verantwoordelijk voor de watervoorziening van Rome. Zijn werk *De aquis urbis Romae* ook wel *De aquae ductu* genaamd, beschrijft de organisatie en geschiedenis van de watervoorziening van Rome inclusief de hoofdpijndossiers onkunde en bouwfraude. Een andere auteur is Marcus Vitruvius Pollio die in zijn *De Architectura*, naast een aantal technische aspecten van de watervoorziening, inzicht geeft in de achterliggende gedachtewereld. Samen vormen deze schrijvers de belangrijkste antieke bron met betrekking tot het thema watervoorziening. Frontinus was niet alleen bestuurder in het verre Rome. Eck en Prangerl (2003) hebben op basis van een ander diploma, uit 85 na Chr., aangetoond dat Frontinus in de jaren 81 tot 83/84 een soort van stadhouder was langs de Neder Rijn: het gebied dat sinds 85 formeel bekend stond als de provincie Germania Inferior waar ook Zuid Nederland onder viel. In Xanten en Oppenheim waren al eerder inscripties aangetroffen die op de aanwezigheid van Frontinus in dit gebied duiden. Deze grote naam uit Rome op het diploma van Elst krijgt daardoor ook een directe betekenis voor onze regio.

REFERENTIES

- CIL: Corpus inscriptionum Latinarum.
- Dahm, M.K. 1997: The career and writings of Sextus Iulius Frontinus, Auckland (Master's thesis).
- Eck, W. 1989: Die Gestalt Frontins in ihrer politischen und sozialen Umwelt, In: Wasserversorgung im antiken Rom: Sextus Iulius Frontinus, curator aquarum, hrsg. Frontinus-Gesellschaft e.V. München.
- Eck, W. & A. Prangerl 2003: Sex. Iulius Frontinus als legat des Niedergermanischen Heeres. Zu neuen Militärdiplomen in den germanischen Provinzen, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 143, 205-219.
- Haalebos, J.K., 2000: Traian und die Hilfstruppen am Niederrhein: Ein Militärdiplom des 98 n. Chr. aus Elst in der Over-Betuwe (Niederlande), Saalburg Jahrbuch 50, 31-72.
- Lambert, N. & J. Scheuerbrandt 2002: Das Militärdiplom, Schriften des Limesmuseums Aalen 55.
- RMD II Roxan, M.M. 1985: Roman military diplomas 1978-1984, Institute of Archaeology, Occasional Paper 9.
- Schut, P.A.C. 2005: De aardwerken van Groesbeek: een aquaduct voor de Romeinse legioensvesting van Nijmegen? Amersfoort (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 119).